УДК 1(091)
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.21

Кудря Ігор Георгійович,
доктор філософських наук, професор,
професор навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
orcid.org/0000-0002-4324-1336
ikudrya74@gmail.com

Конюшевський Олександр Іванович,
аспірант навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
orcid.org/0009-0004-2882-6995
olexandrkonyushevsky@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ АНТИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Античний філософський дискурс та антична архітектура набули світового значення і стали вершиною розвитку еллінської цивілізації. У статті розглянуто взаємозв'язок між античною філософією та архітектурою. Шляхом використання структурного, концептуального та історичного аналізу грецької архітектури з'ясовано, як античні філософські підходи вплинули на її становлення.

У дослідженні проаналізовано різні аспекти античної архітектурної форми та змісту, а також їх співвідношення з різними античними філософськими концепціями та принципами, зокрема золотим перетином, пропорцією чисел, а також описано доричний та іонічний ордери в контексті їх символічного значення.

Крім того, в статті досліджується еволюція античної архітектури від первісного до класичного періоду, що відображає вплив філософських думок на її розвиток. Аналіз впливу філософських концепцій, які сформувалися в давньогрецькому світі, на становлення та розвиток архітектурних стилів та технік побудови дає можливість краще зрозуміти корінні принципи, які стали фундаментом для архітектурних досягнень античності. Виявлено, як філософські концепції, як-от раціональність, симетрія, пропорція та антропоцентризм, перейшли зі сфери філософії до архітектури, впливаючи на формування архітектурних об'єктів, їхню структуру, розміщення та функціональність.

Проаналізовано такі визначні споруди, як Акрополь в Афінах, його храми, включаючи Партенон та Пропілеї, в контексті філософських принципів симетрії та числа. Досліджено вплив ідеалізму Платона та концепції причинності Арістотеля на формування архітектурної практики, підкреслено нерозривний зв'язок філософського та матеріального в античному світі.

Дослідження може послужити основою для подальших науково-практичних розробок у сфері філософії та історії архітектури і допомогти сформулювати загальну концепцію впливу давньогрецького філософського дискурсу на античну архітектуру.

Ключові слова: філософія, архітектура, античність, культура, симетрія.

Kudrya Igor,
Doctor of Philosophy, Professor,
Professor of the Educational and Research Institute of Humanities
Vernadsky Taurida National University
orcid.org/0000-0002-4324-1336
ikudrya74@gmail.com

Konyushevsky Oleksandr,
Postgraduate student of the Educational and Research Institute of Humanities
Vernadsky Taurida National University
orcid.org/0009-0004-2882-6995
olexandrkonyushevsky@gmail.com

PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF ANCIENT ARCHITECTURE

Ancient philosophical discourse and ancient architecture have gained global significance and has become the pinnacle of Hellenic civilization. This article examines the relationship between ancient philosophy and architecture. By using structural, conceptual and historical analysis of Greek architecture, the author aims to find out how ancient philosophical approaches influenced its development.

The study analyzes various aspects of ancient architectural form and content, as well as their relation to various ancient philosophical concepts and principles, such as the golden ratio, the proportion of numbers, and the Doric and Ionic orders in the context of their symbolic meaning.

In addition, the article examines the evolution of ancient architecture from the primitive to the classical period, reflecting the influence of philosophical thoughts on its development. The analysis of the influence of philosophical concepts that were formed in the ancient Greek world on the formation and development of architectural styles and construction techniques makes it possible to better understand the fundamental principles that became the basis for the architectural achievements of antiquity. It is revealed how philosophical concepts such as rationality, symmetry, proportion, and anthropocentrism moved from the realm of philosophy to architecture, influencing the formation of architectural objects, their structure, location, and functionality.

The author analyzes such prominent structures as the Acropolis in Athens, its temples, including the Parthenon and the Propylaea, in the context of the philosophical principles of symmetry and number. The influence of Plato's idealism and Aristotle's concept of causality on the formation of architectural practice is investigated, emphasizing the inextricable link between the philosophical and the material in the ancient world.

The research can serve as a basis for further scientific and practical developments in the field of philosophy and history of architecture and help to formulate a general concept of the influence of ancient Greek philosophical discourse on ancient architecture.

Key words: philosophy, architecture, antiquity, culture, symmetry.

Метою дослідження є аналіз взаємозв'язку між філософією та архітектурою в епоху античності, а також визначення філософських принципів, які відображаються в античній архітектурі.

Методологія дослідження полягає в аналізі та синтезі філософських думок та архітектурних контекстів у межах давньогрецької культури. Крім того, методологія включає порівняльний аналіз соціально-політичного та культурно-історичного чинників на античну архітектуру.

Антична архітектура досягла вищого рівня розвитку в такій визначній пам'ятці давньогрецької культурної історії, як акрополь в Афінах, який внесений до Світової спадщини ЮНЕСКО і вважається надбанням світової цивілізації. Натепер у Світовій спадщині ЮНЕСКО всього трохи більше тисячі пам'яток з близько ста сімдесяти держав світу. В античності акрополем (грец. акрос – «горішній» і поліс – «місто») називалася верхня частина міста, біля якої розташовувалася нижня частина полісу або поділ. Центральним святилищем акрополю в Афінах є Партенон (грец. партенос – «незаймана»), головний артефакт античного мистецтва і символ давньогрецької цивілізації. Партенон був збудований на честь перемоги грецької цивілізації над перською імперією в ході греко-перських війн, це храм культу богині-діви Афіни Партенос. У побудові симетричного храму Партенону були задіяні декілька архітекторів, головним зодчим був Фідій. Це доричний храм із 8 колонами на

фасаді та 17 колонами з боків. Партенон – приклад застосування іонічного ордера в дорічному храмі. Для точного забезпечення прямих кутів використовувався трикутник Піфагора.

Пропілеї (про – «до» і пілей – «брама») – парадний вхідний портик Афінського акрополю. Парадні портики завжди прикрашали центральний вхід в акрополь античного полісу. Паралельний ряд колон портику створює відчуття прозорої площини поверхні, виступаючи космічною моделлю. Зведення пропілеї акрополю Афін було ініційовано видатним грецьким полководцем Периклом з родини Алкмеонідів. Цей проект мав продемонструвати велич античної демократії. Антична демократія виявилася більш ефективною соціально-політичною і культурно-цивілізаційною базою для мистецької практики, ніж перська імперія. Антична Греція пишалася своєю культурною самобутністю і вважала себе осердям цивілізації. Ідеї демократії, реалізовані в архітектурі, мали на меті підтримати цю самобутність. Розвиток античної демократії, філософії та архітектури був вражаючим, навіть у кризовий період перських вторгнень і громадянських конфліктів. Стародавня Греція могла позбутися своїх територій, але грецька культура завжди здобувала панування над своїми завойовниками.

Античні досягнення є культурним підґрунтям європейського Відродження, неповторного явища у світовій філософській і архітектурній думці. Пропілеї – вхідні ворота до акрополя, які відображали символізм переходу з профанного світу в сакральний. У філософському контексті вони розглядалися як важливий елемент, який несе не лише утилітарну функцію, але й філософсько-релігійну ідею переходу зі світського простору в священний (Casey, 1997, с. 41).

Ерехтейон (храм Ерехтея або Посейдона) складався з комплексу стародавніх храмів на території акрополю в Афінах. Ерехтейон був присвячений культу Афіни і Посейдона. Єдиний культ Афіни і Посейдона виник у Греції ще в прадавні часи. Афіна була богинею науки і технології, а Посейдон – богом водної стихії. В античній морській цивілізації особливо цінувалися знання про опанування водних просторів. Будівництво нового Ерехтейону було ініційовано Періклом (Ching et al., 2007, с. 209).

Філософський принцип симетрії відіграв ключову роль в античній архітектурі і став основою для європейської архітектурної традиції. Зовнішня краса виражалася в симетрії окремих елементів цілого. Технології будівництва та матеріали визначалися доступністю сировини і локальними традиціями. Техніка анатірозу, або сухого каменю, винайдена у VII столітті до н.е., стала важливим технічним інструментом в античній кам'яній архітектурі. Вона представляла собою спосіб з'єднання кам'яних брил без застосування розчину, де контактні поверхні блоків оброблялися та згладжувалися лише по краях і зверху. Ця техніка використовувалася як на вертикальних, так і на горизонтальних з'єднаннях кам'яних блоків. Вона дозволяла зменшити час будівництва та забезпечувала точне з'єднання без потреби в розчині. Поняття анатірозу походить від грецького терміна «тіра», що означає «двері» і асоціюється з дверним одвірком (Retallack, 2008, с. 647).

Техніка емполіон – це технологічне рішення, коли дерев'яний брусок розміщувався в центрі з'єднання барабана колони, в який вставляється круглий дерев'яний центральний кілок, щоб вирівняти барабани. Іноді його виготовляли з металу. Ці технологічні методи в основному полягали в тому, щоби щільно прилягати камені, утримувати їх на місці без розчину; це було зроблено для зміцнення структури в разі землетрусів.

Три ордери панували в античній архітектурі, а саме дорічний, іонійський і коринфський, який виник у пізньому класичному періоді й був популярним в еллініcтичній, римській та європейській цивілізаціях. Коринфський ордер має високі капітелі, що нагадують форму перевернутого дзвоника та прикрашені листям аканта та спіралями у вигляді виноградної лози. Дорічний ордер характеризується рифленням колон та відсутністю основи. Іонічний ордер, навпаки, має основи під колонами та капітелі з двома волютами й орнаментом з пальмового листя. Протягом тисячоліть античні ордери визначали архітектуру, символізуючи собою цінності демократії, симетрії та цивілізації. Дорічний ордер зустрічається в найдавніших грецьких храмах, тоді як іонічний ордер був поширеним у Малій Азії та на грецьких островах. Порівнюючи іонічний і дорічний ордери, можна сказати, що іонічний ордер є більш декоративним і витонченим, ніж суворий дорічний стиль.

Зеніт античної архітектури відбувся між V і III століттями до н.е., саме в розквіт античної

філософії. Грецька архітектура глибоко ґрунтувалася на античній культурі та філософії, репрезентуючи філософсько-світоглядні ідеї в просторі й часі (Hahn, 2001, с. 178). Архітектура як практичне мистецтво завжди керувалася певною системою філософських ідей і світоглядних принципів, і без філософії вона не може існувати, у свою чергу без архітектури філософія не може набути своєї матеріальної форми. Філософський дискурс сприяв прийняттю раціональних архітектурних рішень. Грецький філософ Анаксимандр у своїй космологічній теорії вважав, що Земля подібна циліндру, який лежить у центрі Всесвіту. Космічний порядок був симетричний і пропорційний, що відображав рівновагу небесних тіл. Відповідно, й античні архітектори уявляли архітектурний об'єкт як космос – пропорційну і симетричну структуру (Hemingway, 2000, с. 3).

Інший грецький філософ Піфагор визначив поряд із традиційними фізичними першоелементами число як головний абстрактний першоелемент. Піфагор вважав, що всі речі базуються на числах, і це становило основу його філософського вчення. Він розглядав число як фундамент усіх аспектів світобудови. Це призвело до розвитку абстрактного квантитативного раціоналізму, який широко застосовувався в різних вимірах соціального і культурного життя, включаючи музичне мистецтво, живопис і архітектуру.

Онтологічна концепція числа Піфагора вплинула на архітектуру, впроваджуючи пропорцію і симетрію в культове і житлове будівництво. Його філософське вчення про число надихнуло античну архітектуру на всеохопне використання пропорційних форм в архітектурних об'єктах. Теорема Піфагора дотепер застосовується в архітектурі для створення прямокутних форм та пропорцій. Під час проектування і будівництва Партенону було використано числове співвідношення розмірів. Застосування золотого перетину відображало філософські принципи гармонії та пропорційності.

Філософські концепції, які належать плеяді античних філософів, мали великий вплив на розвиток античної філософії та архітектури. Гасло про те, що людина є мірою всіх речей, яке належить софісту Протагору, вказує на антропоцентричне сприйняття людиною дійсності, що визначало спосіб розуміння та сприйняття архітектури. Такий спосіб сприйняття передбачав узгодженість із людським організмом та його потребами, а також ураховувався в проектуванні будівель і організації міських просторів. Орієнтація храмів та їх зв'язок із космічними силами та природою свідчать про те, що архітектура виступала виразом космічних і антропологічних уявлень.

Грецька архітектура вправно використовувала закономірності анатомії людини та природні закони. Стандарти пропорцій людського тіла відігравали важливу роль у грецькій архітектурі, зокрема в будівництві храмів.

Платонівський ідеалізм визначив осмислення архітектури як відображення проектних форм. Теорія Платона про ідеальні форми широко застосовувалась до проектування архітектурних об'єктів, що відображається в античних храмах, будівлях та організації простору полісу. Концепцію ідеальних форм можна розглядатися з точки зору пошуку ідеального світу, втіленого в матеріальну форму, яким виступає архітектура, і реалізації цього ідеалу через спорудження будівель. Таким чином, античний ідеалізм відображається в архітектурних формах, які в практичній площині намагаються наблизитися до ідеалу. Зміст платонівського ідеалізму в архітектурі полягає в поєднанні матеріального та ідеального, що створює гармонійне середовище. Це відноситься до об'єднання природних елементів з ідеальними формами для створення людиновимірного простору.

Концепція причинності Арістотеля також мала велике значення для розвитку античної архітектури, вона дозволила чітко визначити причину і мету архітектурних форм. Його розуміння причинності включало чотири причини – матеріальну, формальну, дійову та кінцеву. Ця концепція відігравала ключову роль у філософських та наукових дослідженнях і була пізніше розвинута в європейській філософії та науці. Арістотель розробив поняття форми і субстанції та висунув тезу про взаємозумовленість форми і матеріалу. Основна ідея полягає в тому, що будь-який об'єкт виникає в результаті взаємодії форми і матеріалу, й Арістотель докладно описав цей процес перетворення. Він вважав, що форма і матерія співіснують і не можуть бути розділені. Форма виступає як остаточна структура об'єкта, яка надає йому доцільності. Матерія є субстратом для об'єкта, форма завжди потребує матеріалу для створення. Важливість форми підкреслюється як основний аспект

архітектурного проектування. Функціональність артефакту постає, коли матерія з'єднана з формою, а форма – з матерією. Арістотель вводить поняття якості, яка перетворює матеріал у нову форму (Burnet, 1892, с. 197).

Таким чином, давньогрецька філософія мала значний вплив на античну архітектуру, надаючи їй раціональний контекст та визначаючи її основні принципи та ідеї.

Висновки. Представлене дослідження може бути корисним для розуміння того, як архітектурні елементи відображають і сприймаються в контексті філософських ідей та цінностей, а також для вивчення впливу архітектури на суспільство та культуру загалом.

Важливо зазначити, що антична архітектура не лише відображає філософські ідеї, але й активно впливає на них. Афінський акрополь мав не лише важливе суспільно-громадське значення для громадян, але й був проявом античної демократії та наочним втіленням філософських принципів симетрії.

Усі ці елементи античної архітектури, разом з їх філософським значенням, відображають важливі аспекти давньогрецької культури. Вони також показують, як антична архітектура впливає на спосіб мислення та сприйняття світу, розкриваючи філософські роздуми через матеріальні структури та форми.

У цьому дослідженні доведено, що античну філософську думку важко відокремити від грецької архітектурної практики. Унікальність грецької архітектурної творчості полягала в тому, що вона вся проникнута філософською концептуалізацією.

На основі аналізу та синтезу архітектурної практики та філософського дискурсу в цій статті можна провести більш глибоке дослідження, яке, в кінцевому підсумку, може призвести до формулювання положення щодо міждисциплінарності й універсальності філософії архітектури. У статті автор здійснив спробу досягти поставленої мети через реалізацію певних завдань, а саме: висвітлив внесок мислителів давньогрецької епохи в розвиток античної архітектури, дослідив співвідношення між грецькою філософією та давньогрецькою архітектурою, розглянув конкретні аспекти античної архітектури, які стали практичним втіленням грецької філософії.

Загалом, антична архітектура відображала не лише технічні та естетичні аспекти, але й філософські та світоглядні цінності грецького суспільства.

Список використаних джерел:

1. Burnet, J. (1892). Early Greek Philosophy. London: A. & C. Black, 388.
2. Casey, E. (1997). Space in Greek mind, the Fate of Place: A Philosophical History. Berkeley: University of California Press, 488.
3. Ching, D. K., Jarzombek M., Prakash V. (2007). A Global History of Architecture. New Jersey: Hoboken, John Wiley & Sons, 759.
4. Hahn, R. (2001). Anaximander and the Architects: The Contributions of Egyptian and Greek Architectural Technologies to the Origins of Greek Philosophy. New York: State University of New York Press, 234.
5. Hemingway, C. (2000). Architecture in Ancient Greece, Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Museum of Art, 51–54.
6. Retallack G. (2008). Rocks, views, soils and plants at the temples of ancient Greece. *Massachusetts: Antiquity,* 82, 640–657.

References:

1. Burnet, J. (1892). Early Greek Philosophy. London: A. & C. Black, 388.
2. Casey, E. (1997). Space in Greek mind, the Fate of Place: A Philosophical History. Berkeley: University of California Press, 488.
3. Ching, D.K., Jarzombek, M., & Prakash. V. (2007). A Global History of Architecture. New Jersey: Hoboken, John Wiley & Sons, 759.
4. Hahn, R. (2001). Anaximander and the Architects: The Contributions of Egyptian and Greek Architectural Technologies to the Origins of Greek Philosophy. New York: State University of New York Press, 234.
5. Hemingway, C. (2000). Architecture in Ancient Greece, Heilbrunn Timeline of Art History. New York: Metropolitan Museum of Art, 51–54.
6. Retallack, G. (2008). Rocks, views, soils and plants at the temples of ancient Greece. *Massachusetts: Antiquity,* 82, 640–657.